

Apunts de llengua

(publicat a *L'Heura digital* 48 i 49, 1 de febrer i 4 de març de 2013)

Posem els punts sobre les is

Efectivament, la i és una lletra que porta un punt a sobre. Però també en pot portar dos (ï). En aquest cas direm que porta dièresi, com també en pot portar la 'u'. D'entrada sembla un tema complex, per la qual cosa en aquest article mirarem de desfer alguns malentesos i d'aportar-hi algunes solucions i recursos per facilitar l'ús d'aquest signe gràfic (que per cert és als teclats de totes les plataformes digitals...).

- ✓ Primer de tot cal que esmentem que un dels dos usos que té és per indicar-nos que cal pronunciar la 'u' dels grups següents:

-güe, -güi, -qüe, -qüi

Fixeu-vos-hi: si escrivíssim *paraigues*, sense dièresi, com ho pronunciaríem? Doncs la 'u' no la diríem. Per fer aquest plural correcte, per tant, cal marcar amb una dièresi que la 'u' es pronuncia. I quan posem *paraigua*, cal que hi posem dièresi? no diríem igualment la 'u'? oi que sí? doncs llavors no cal posar-la-hi (la dièresi, és clar!). No la necessita (de fet -qua, -quo, -gua i -guo no la necessiten).

Un altre exemple: a *arlequí* no pronunciaré la 'u' perquè no està marcada, no du dièresi. I també sabem que perquè soni [ki] cal escriure *qui*. Ara bé, si haguéssim de dir [kwi], aleshores sí que la hi hauríem de posar, com a *aqüífer*, perquè, **si no**, diríem *aquífer**.

- ✓ L'altre ús de la dièresi és just el contrari de l'esmentat anteriorment. Si fins ara volíem les dièresis per marcar que una grafia havia de sonar (per tant fèiem un possible diftong), ara justament les volem per marcar que no tenim cap diftong.

Però anem a pams. Un **diftong** és un grup de dues vocals que es **PRONUNCIEN AMB UN SOL COP DE VEU**. I us ho posem amb majúscula i negreta perquè recordeu que aquesta afirmació és la mare dels ous d'aquest tema; vaja, que és primordial.

Sabem que els mots següents no es diuen igual:

rei-na (2 cops de veu) o *re-i-na* (3 cops de veu)

Aleshores veiem que per marcar aquesta diferència ho fem posant dièresi. Per què sobre la 'i' (o la 'u')? Doncs perquè la i/u són imprescindibles perquè hi hagi un diftong; a més, han d'anar darrere d'una altra vocal:

es-pai, fei-na, boi-na

Pau-la, teu-la, xiu-la, cou-re

Totes cinc paraules tenen dues síl·labes perquè tenen un diftong decreixent (la i/u van darrere l'altra vocal). Però ara fixeu-vos en les següents:

cua, miolar, fuet, Viena... **no** tenen diftongs perquè la **i/u** van **davant** de l'altra vocal, en 1a posició.

- ✓ Ara fixeu-vos en aquests formes: *diurn, veina, amoina, Lluïsa, aiguera, països, cafeïna, Suïssa, Seul...* Cal que portin dièresi? Fixem-nos que les i/u ens poden fer pensar que formen diftong perquè estan en la 2a posició; però parant bé l'orella veiem que quan les diem fem dos cops de veu per pronunciar aquella síl·laba aparent. Oi que sí? Doncs aleshores és quan hem de posar-hi la dièresi, perquè quedi clar que no hi ha diftong:

diürn, veïna, amoïna, Lluïsa, aigüera, països, cafeïna, Suïssa, Seül...

- ✓ També cal fer notar que la dièresi no marca la síl·laba tònica. No hi té res a veure. L'única cosa que hem de tenir en compte és que si en una síl·laba on hem de posar una dièresi, la i/u són tòniques i, d'acord amb les normes d'accentuació, hauríem de posar-hi un accent, doncs l'hi posem, i santes Pasqües! Diguem que té preferència l'accent davant la dièresi. Però recordeu: podem tenir dièresis tant en síl·labes tòniques (*raïm*), com en síl·labes àtones (*traïdoria*).

Hi ha un altre tipus de diftong que anomenem *creixent* i –contràriament pel que sembla al que dèiem ara fa un mes– el fem quan la i/u van al començament: *no-ïa, som-re-ïa, pe-uet*. D'aquestes *is/us* en diem **intervocàliques** perquè, si us hi fixeu, veureu que van **entre vocals** (de fet, més que parelles, aquí tenim **trios vocàlics**, per la qual cosa també podem dir que van en segona posició: *reïa*). És imprescindible tenir en compte perquè hi hagi diftong que davant d'aquest hi hagi una altra vocal. Si davant hi ha una consonant, aleshores **NO** hi ha diftong: *his-tò-ri-a, can-vi-a, som-mi-o, es-glé-si-a*.

Ara que tenim clar quan podem tenir un diftong creixent, mirem de detectar quan en tenim un de fals (és a dir, ho sembla, però no ho és) i per tant, el descobrirem posant-hi una dièresi. Per detectar-ho, us proposem que pronuncieu els dos grups de paraules següents en veu alta:

conduïa, cloïa, agraïa, obeïes

dua, joia, Laia, veies, feia

La diferència entre els dos grups és que en el primer, les tres vocals es pronuncien amb tres cops de veu, fent tres síl·labes: *con-du-ï-a, clo-ï-a, a-gra-ï-a, o-be-ï-es*. Noteu doncs que oralment no hem fet diftong, per la qual cosa marquem la *i/u* amb la dièresi, per marcar gràficament el que fem oralment.

D'altra banda, en el segon grup (*du-ia, jo-ia, La-ia, ve-ies, fe-ia*), hem pronunciat la *i* en el mateix cop de veu que la vocal següent. Perquè aquí feien diftong.

Més casos de dièresis que cal remarcar

En les formes verbals del singular i la 3a de plural del present de subjuntiu de verbs acabats en *-iar, -uar* (i *-ear* o *-oar*) hi posem una dièresi:

- ✓ *canvii, canviiis, canviiin* (fixeu-vos que posem sempre la dièresi en **la segona i!**)
- ✓ *sui, suis* [no la confongueu amb un de Suïssa, *suís*], *suin* [no la confongueu amb la forma de jazz, *swing*]

Hi ha mots derivats que porten dièresi perquè el mot d'origen també en porta:

- ✓ *cafeïna* → *descafeïnat*; *traïdor* → *traïdoria*; *heroïna* → *heroïcitat*

Però en d'altres casos cap primitiu no en porta:

- ✓ *espontani* → *espontaneïtat*; *laic* → *laïcitat*; *europèu* → *europèitzar*

Casos excepcionals:

acabaments llatins (*Màrius, harmònium*)

compostos de *-isme/-ista* (*egoisme, egoista*)

compostos de *-anti, -co, -contra, -re, -semi* (*antiinflamatori, reincidir, coincidir, contraindicació, semiintensiu...).*

 Però **reüll** i **proïsme!**

les formes verbals següents: infinitiu, gerundi, futur i condicional (*agrair, conduint, beneirà, seduiries...).*

 Però **amoïnar, argüir...**

Límit de dièresis i accents en un mot

Vam comentar també en l'altre número que si podíem accentuar, posàvem un accent abans que una dièresi. D'altra banda, algunes paraules –poques– necessitarien dues dièresis, com per exemple moltes formes del verb *argüir*. En aquests casos optem per posar la dièresi de la *i* (*argüia*, *argüim*). Si la *i* porta accent, aleshores mantenim la dièresi a la *u* (*argüíssim*). És a dir, no es poden posar ni dues dièresis –ni dos accents– en una mateixa paraula. Com a molt hi podem posar un accent i una dièresi.